

СОЦІАЛЬНА ОРІЄНТАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ
У КОНТЕКСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯSOCIAL ORIENTATION OF INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF QUALITY OF LIFE

УДК 316.42

<https://doi.org/10.32843/infrastruct45-34>**Петухова О.М.**д.е.н., професор,
завідувачка кафедри маркетингу
Національний університет харчових
технологій**Заяць Т.А.**д.е.н., професор,
завідувачка відділу проблем
формування соціального капіталу
Інститут демографії та соціальних
досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
Нечитайло Т.Ю.
головний економіст
Інститут демографії та соціальних
досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України**Petuhova Olha**

National University of Food Technologies

Zaiats Tetiana**Nechytailo Tetiana**Ptoukha Institute for Demography
and Social Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine

У статті розглянуто проблеми трансформації сучасних інноваційних процесів у соціальні досягнення, насамперед у контексті підвищення якості життя населення. В Україні тенденція до прискорення інноваційних процесів в окремих сферах економіки поєднується зі втратою раніше досягнутих позицій в інших. Внаслідок відсутності цілісної стратегії інноваційного розвитку та недостатнього інвестування в економічну систему країна займає найнижчі позиції у світових рейтингах інноваційності економіки та якості життя населення. Позитивною тенденцією є розширення кола суб'єктів соціальних нововведень, до якого входять окремі громадяни, організації та соціальні рухи. Ефективність їх функціонування залежить від впливу держави на інноваційні процеси та їх сприйняття й використання суспільством. Посилення соціальної орієнтації інноваційних процесів в Україні відбуватиметься за такими напрямками, як підвищення рівня самоорганізації суспільства, заохочення нових форм публічно-приватної взаємодії на засадах довіри й толерантності, зростання соціальної захищеності населення.

Ключові слова: інновації, розвиток, соціалізація, трансформації, якість життя.

В статье рассмотрены проблемы трансформации современных инновационных процессов в социальные достижения, пре-

жде всего в контексте повышения качества жизни населения. В Украине тенденция к ускорению инновационных процессов в отдельных сферах экономики сочетается с потерей ранее достигнутых позиций в других. Вследствие отсутствия целостной стратегии инновационного развития и недостаточного инвестирования в экономическую систему страна занимает самые низкие позиции в мировых рейтингах инновационности экономики и качества жизни населения. Положительной тенденцией является расширение круга субъектов социальных нововведений, в который входят отдельные граждане, организации и социальные движения. Эффективность их функционирования зависит от влияния государства на инновационные процессы и их восприятия и использования обществом. Усиление социальной ориентации инновационных процессов в Украине будет осуществляться по таким направлениям, как повышение уровня самоорганизации общества, поощрение новых форм публично-частного взаимодействия на принципах доверия и толерантности, повышение социальной защищенности населения.

Ключевые слова: инновации, развитие, социализация, трансформации, качество жизни.

The article considers actual problems of transformation of modern innovation processes in Ukraine into social achievements, first of all improvement of population quality of life. In modern research, social innovations are interpreted as new opportunities for development, new concepts and strategies, non-standard ways of solving social problems, as well as new forms of social practices. There is a tendency in Ukraine to accelerate innovation processes in some areas, combined with the loss of previously achieved positions in others. Due to the lack of a holistic strategy of innovative development and insufficient investment in the economic system, the country occupies the lowest positions in the world rankings of economic innovation and quality of life. The best indicators in Ukraine in terms of the degree of use of hi-tech technologies and patent activity, the worst indicators in terms of research and development costs, in the production of goods with high added value, labor productivity per capita. According to The Legatum Prosperity Index, which is calculated every year by the British analytical center The Legatum Institute on the basis of analytical reports and opinion polls on the achievements of countries, Ukraine lags behind many developed countries. Its goal is to identify the strengths and weaknesses of the economy to develop programs and strategies for innovative development in the future. The best indicators are recorded in the field of education and living conditions; weaknesses were social capital, security and safety, the environmental situation. A positive trend in recent years is the expansion of the range of subjects of social innovation, which also includes organizations and social movements, and the strengthening of interaction between them. The effectiveness of their functioning depends on the influence of the state and their perception and use by society. Strengthening the social orientation of innovation processes in Ukraine should take place in the following areas: increasing the level of self-organization of society; encouraging new forms of public-private interaction on the basis of trust and tolerance; growth of social protection of the population.

Key words: innovations, development, socialization, transformations, quality of life.

Постановка проблеми. Активний пошук нових напрямів і засобів вирішення проблем у соціально-економічному житті будь-якої країни є важливим завданням загальнонаціонального значення, яке вимагає істотних змін у суспільстві, окремих секторах економіки та ментальних уявленнях щодо якості життя населення. Основні сфери відтворення людського та соціального капіталу України, які охоплюють систему освіти та охорони здоров'я, культури, надання соціальних послуг, а також сферу зайнятості, мають бути модернізовані відповідно до вимог сталого розвитку. У зв'язку з цим у багатьох країнах світу спостерігається зростання

заінтересованості у соціальних інноваціях, які дають змогу знайти нові способи вирішення актуальних проблем через нетрадиційні рішення у різних сферах суспільного буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних дослідженнях поширеним є трактування соціальних інновацій у досить широкому науковому сенсі: як нових можливостей соціального розвитку [1; 2, с. 9–23]; нових стратегій, концепцій, проєктів розвитку в соціальній сфері, нетрадиційних шляхів вирішення проблем, змін у поведінці та вподобаннях людей у процесі регулювання суспільно-політичних та соціально-економічних

процесів [3, с. 94]; нових соціальних практик, орієнтованих на задоволення соціальних потреб прогресивними засобами, які з'являються в результаті модернізації сфери відтворення людського й соціального капіталу та розвитку територіальних громад [4]. Соціальні інновації сприяють формуванню та розвитку нових взаємозв'язків, отже, створюють необхідні передумови для поліпшення умов проживання та якості життя.

Дослідження проблем формування та реалізації соціальних інновацій розпочалися у ХХ столітті. З ними пов'язані наукові праці таких учених, як М. Вебер, М. Янг, Ж. Фурн'є, П. Друкер. Прогресивні ідеї щодо соціальної орієнтації технологічного розвитку відстоювали відомі вчені, зокрема Й. Шумпетер, С. Голосовський, В. Покровський, Л. Якобсон, В. Вечканов, Д. Харрісон. Дослідження соціально-інновативних напрямів розвитку трудової сфери представлені в наукових розробках українських учених, таких як О. Грішнова, Л. Бойко-Бойчук, Т. Заяць, М. Семикіна.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні напрямів та можливостей забезпечення соціальної орієнтації інновацій, посилення їх впливу на якість життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальні проблеми сучасного соціуму вимагають інновативних шляхів їх вирішення, які виходять за межі традиційних уявлень і методів, отже, потребують використання оновлених технологічних систем управління та нових організаційних форм суспільного устрою. В умовах підвищеної заінтересованості усіх гілок влади, спільнот та громадян у застосуванні соціальних інновацій доцільно звернути увагу на такі напрями, які дають змогу реалізувати нововведення для прискорення соціально-економічного розвитку країни:

- врахування вимог соціального інновування під час формування перспективних напрямів державної соціальної політики задля формування демократичних платформ плідної взаємодії заінтересованих суб'єктів, соціальної стандартизації та розвитку партнерських відносин на всіх рівнях управління;

- інтеграція принципів інноваційного оновлення в систему соціально-економічного планування задля забезпечення успішного здійснення соціально орієнтованих практик у різних країнах;

- багатоканальна фінансова підтримка наукових досліджень, розроблення нових технологій і продуктів для задоволення різноманітних соціальних потреб;

- активізація розвитку різних форм партнерства для досягнення соціальних цілей, оскільки їх зміцнення сприятиме поширенню соціально-інновативних процесів у світі.

В сучасних умовах розроблення та впровадження соціальних інновацій є важливими для

України в аспекті досягнення цілей розвитку, пов'язаних із підвищенням рівня життя населення та соціалізацією економічних процесів. Останніми роками спостерігається тенденція до прискорення інноваційних процесів у багатьох суспільно значущих сферах, але водночас країна втрачає окремі позиції у сфері інноваційного розвитку. Зокрема, протягом 2017–2018 рр. скоротилась кількість суб'єктів підприємництва, які запроваджують механізацію та автоматизацію виробництва або вдосконалюють методи виробництва продукції на тлі зростання частки інноваційних видів продукції у її загальних обсягах (рис. 1). Причини полягають у відсутності єдиної цілісної стратегії інноваційного розвитку країни, затягуванні з прийняття законодавчих документів, важливих для впровадження інновацій, та недостатньому інвестуванні наукоємних сфер економіки на тлі поступового збільшення світових фінансових витрат на наукові дослідження.

Щорічно американське інформаційне агентство “Bloomberg” публікує результати дослідження інноваційності економік країн світу (“Bloomberg Innovation Index”) з максимальним значенням 100 балів. Це рейтинг 60 світових економік країн Європи, Північної Америки та Азії за результатами інновативної діяльності певних ланок національних економік з виробництва інноваційних послуг, дослідження й розробки нових форм технологій та стратегій і механізмів, актуальних для вирішення соціальних проблем тощо.

За результатами такого дослідження у 2020 р. Україна посіла 56 місце серед 60 країн, втративши 3 сходинки порівняно з 2018 р. (53 місце). За рейтингом інноваційності економік до 2017 р. Україна входила до 50 країн-лідерів, посідаючи 41 місце у 2015 р., 42 – у 2016 р., 46 – у 2017 р. Найкращі місця за результатами 2019 року Україна посіла за такими показниками, як ступінь використання hi-tech-технологій (35 місце), патентна активність (36 місце). Найгірші показники зафіксовано за витратами на дослідження та розробки (57 місце), за виробництвом товарів з високою доданою вартістю (57 місце), за продуктивністю праці на 1 громадянина (57 місце) (табл. 1).

В соціально-економічній сфері країни та її регіонах постійно відбувається загострення тих чи інших проблем, які потребують вкрай швидкого вирішення із застосуванням стратегічно коректних методів та дій, заснованих на інноваційних рішеннях. Сучасні складні умови розвитку та прагнення до покращень умов суспільного буття обумовлюють необхідність використання соціальних інновацій на якісно новому етапі. Реалізація успішних соціально-інновативних процесів залежить від міри збігу сучасних потреб суспільства, з одного боку, та реальних можливостей соціуму задовольнити їх повною мірою, з іншого боку. При цьому

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ

коло суб'єктів соціальних нововведень останніми роками істотно розширюється, охоплюючи інноваційно орієнтовані організації, окремих осіб,

які можуть генерувати новаторські ідеї та втілювати їх у життя, а також соціальні рухи (рис. 2). Ефективність їх функціонування у цій сфері

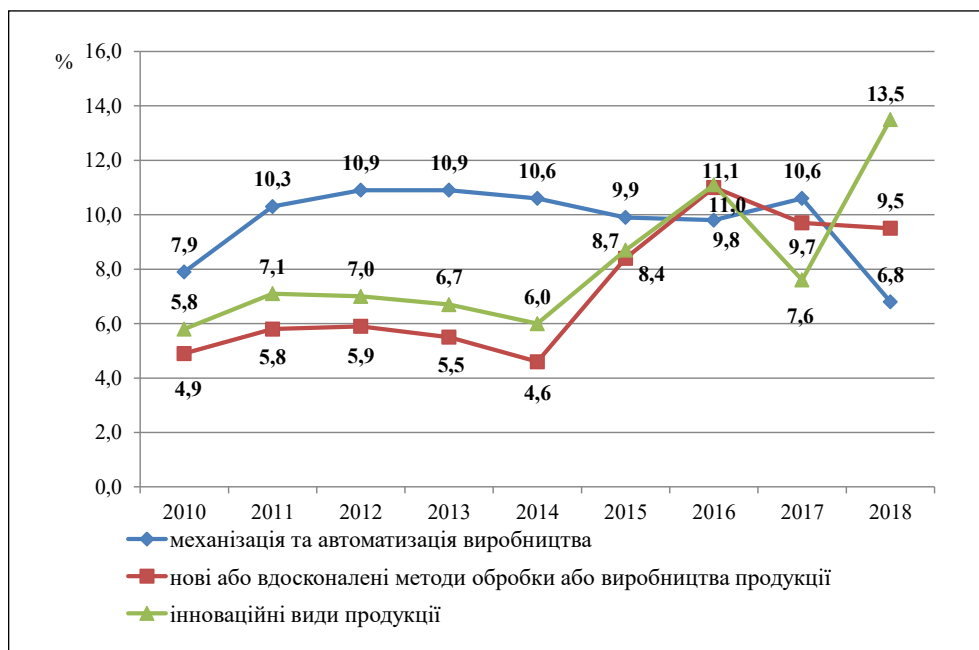

Рис. 1. Питомі ваги промислових підприємств України, що впроваджують інновації, 2010–2018 рр.

Джерело: [5]

Таблиця 1

Рейтинг інноваційних економік країн світу, “Bloomberg”, 2018, 2019 рр.

Рейтинг у 2019 р.	Рейтинг у 2018 р.	Країна	Індекс	Рейтинг інноваційності економіки					
				витрати на дослідження	товари з високою доданою вартістю	продуктивність праці на 1 особу	ступінь використання hi-tech-технологій	ефективність вищої освіти	патентна активність
1	2	Німеччина	88,21	8	4	18	3	26	3
4	4	Швейцарія	85,67	3	6	14	10	17	19
5	7	Швеція	85,50	4	16	19	7	13	18
6	5	Ізраїль	85,03	1	31	15	5	32	7
7	3	Фінляндія	84,00	10	15	9	14	24	10
8	11	Данія	83,22	7	24	6	8	31	24
9	8	США	83,17	9	27	12	1	47	1
10	10	Франція	82,75	13	39	16	2	20	8
11	12	Австрія	82,40	6	11	13	19	12	16
12	9	Японія	82,31	5	5	35	9	30	12
18	18	Велика Британія	76,03	21	44	27	15	6	21
19	21	Італія	75,76	24	23	21	16	33	20
24	25	Чехія	70,00	20	7	25	42	38	31
25	22	Польща	69,98	35	17	39	22	19	29
26	27	Росія	68,63	33	37	43	30	25	25
56	53	Україна	48,24	57	57	57	35	48	36

Джерело: [6]

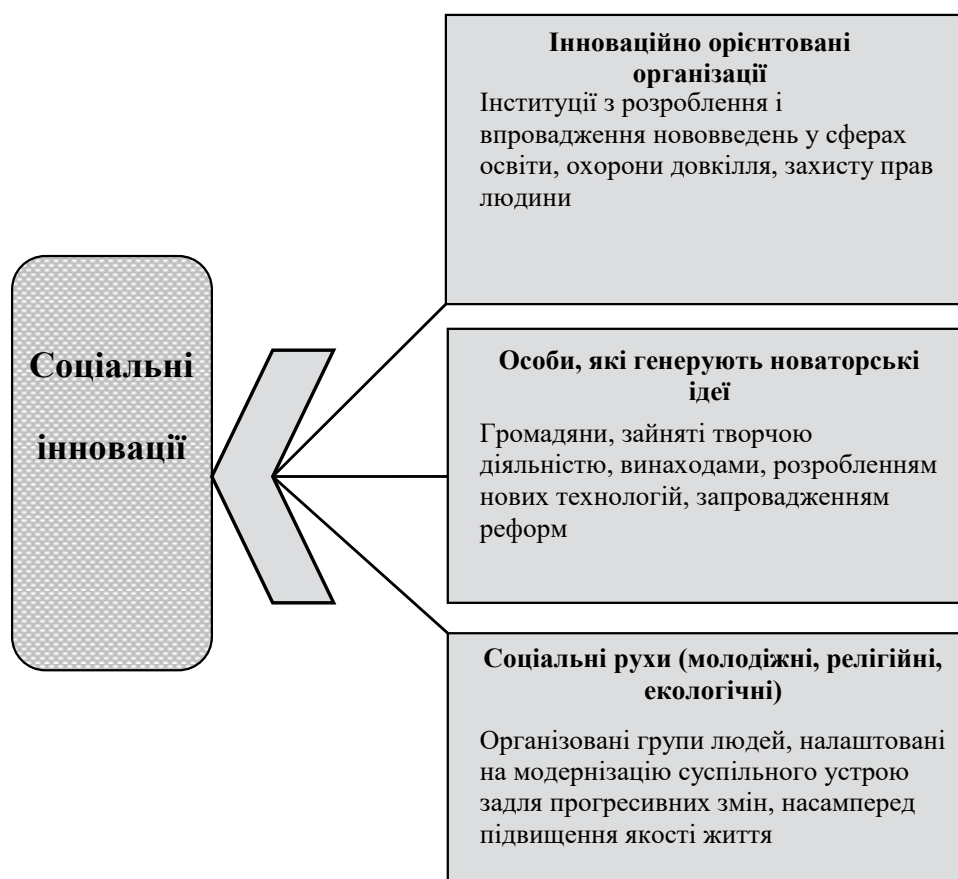

Рис. 2. Основні суб'єкти соціально орієнтованих інноваційних процесів

значною мірою обумовлена впливом держави, а ще більше тим, наскільки суспільство готове до розуміння, прийняття та використання соціальних інновацій.

На етапі суспільних трансформацій виникає потреба в соціальній інфраструктурі та суспільних інституціях, нових механізмах управління, які б ґрунтувались на інноваційних засадах. У сучасних умовах реалізації завдань інноваційного розвитку української економіки можна виокремити такі пріоритети та напрями, важливі для модернізації економіки та її соціальної сфери [7, с. 736], як розвиток нових інноваційно орієнтованих форм зайнятості та демократизація соціально-трудова відносин; соціальна стандартизація оплати праці, наближення до європейської вартості робочої сили; узгодження розвитку різних ланок дошкільної, загальноосвітньої та вищої системи освіти з громадською підтримкою їхнього розвитку; формування ефективної системи соціального страхування населення в державі з диференційованою системою упередження ризиків; прискорення розвитку системи партнерських відносин з урахуванням необхідності виконання завдань з оптимізації перерозподілу новоствореної вартості в інтересах більшості громадян; подальше поглиблення процесів демократизації управління на локальному

рівні задля створення сприятливих умов розвитку територіальних спільнот, місцевої демократії та прискорення переходу на самоврядні засади.

Внаслідок низьких темпів запровадження соціальних інновацій Україна за рівнем якості життя істотно відстає від багатьох розвинених країн світу. Це чітко демонструє індекс процвітання країн світу ("The Legatum Prosperity Index"), який кожного року визначає британський аналітичний центр "The Legatum Institute" на основі даних звітів та соціопитувань щодо досягнень країн з урахуванням суспільного благополуччя та добробуту населення [8]. Метою такого дослідження є визначення сильних та слабких сторін економічної системи різних країн для передбачення необхідних програмних дій та стратегій розвитку. Згідно зі щорічним індексом процвітання складається світовий рейтинг якості життя.

У 2019 р Україна посіла 96 місце серед 167 країн за індексом процвітання з найкращими показниками у сфері освіти й щодо умов життя (37 і 69 місця відповідно) (табл. 2).

Найслабшими ланками виявилися соціальний капітал (148 місце), охорона і безпека (145 місце), екологічна ситуація (127 місце). Оцінки рейтингів минулих років показали, що з 2009 р. Україна опустилась на 10 позицій, що є свідченням зниження якості життя населення. Натомість за цей

Світовий рейтинг країн світу за якістю життя населення, 2019 р.

Рейтинг	Країна	Рейтинг за сферами якості життя								
		охорона і безпека	свободи	управління	соціальний капітал	умови ведення бізнесу	УМОВИ ЖИТТЯ	охорона здоров'я	освіта	екологія
1	Данія	5	2	3	2	7	1	8	3	10
2	Норвегія	2	1	1	1	9	7	5	11	7
3	Швейцарія	1	12	7	8	3	4	3	12	5
4	Швеція	11	4	6	9	13	3	15	17	1
5	Фінляндія	17	3	2	4	18	6	26	6	2
6	Нідерланди	12	5	4	6	8	2	9	8	54
7	Нова Зеландія	13	10	5	7	14	26	22	10	6
8	Німеччина	21	13	9	13	4	5	12	21	17
9	Люксембург	3	8	8	21	16	9	19	33	9
10	Ісландія	6	6	13	3	30	20	7	13	8
96	Україна	145	85	81	148	71	69	114	37	127

Джерело: [7]

же період в Україні досягнуто значного прогресу в умовах ведення бізнесу, про що свідчать відповідні зміни в оцінках. Таким чином, на відміну від більшості європейських країн, ці зрушення поки що не трансформувались у соціальні досягнення, насамперед підвищення якості життя більшості населення країни. Нині зберігається актуальність впровадження соціальних інновацій як механізму ефективного розвитку суспільства у напрямі обмеження екологічних ризиків, вирішення проблеми зростаючої злочинності, низького рівня соціальної захищеності, а також надмірної диференціації населення за доходами.

Таким чином, необхідними умовами успішної трансформації інноваційних змін у соціальні досягнення є:

- підвищення рівня самоорганізації та саморозвитку суспільства, що ґрунтується на відповідальності, толерантності, довірі та легітимності відносин, сформованих у різних сферах суспільного життя;

- заохочення розвитку нових форм соціального партнерства, перш за все модернізації соціального діалогу, публічно-приватного партнерства, поширення його на соціальну сферу;

- втілення в національних програмах, стратегіях сталого розвитку й модернізації економіки головних завдань щодо інноваційних зрушень у національній економіці щодо підвищення якості життя населення.

Висновки з проведеного дослідження.

Країни світу активно розвивають економічну систему та її соціальну сферу шляхом розроблення та впровадження інновацій, орієнтуючись на цілі

економічного зростання, без чого неможливо досягти цілей розвинутого й соціально відповідального суспільства. Основним механізмом його становлення можуть бути інновації. Поступова імплементація соціально-інновативних процесів у ході реалізації стратегічних програм розвитку країни та її регіонів є одним з інструментів відтворення соціального потенціалу, підвищення якості життя населення країни та інклюзивного розвитку українського суспільства. Поступово в Україні створено певні передумови для посилення соціальної орієнтації інноваційних процесів, насамперед щодо їх конвертації у якість життя населення незалежно від місця проживання. Проте на цьому шляху виникають істотні бар'єри, подолання яких вимагає зусиль влади, бізнесу, територіальних спільнот і кожного громадянина.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Social innovation creates prosperous societies. *Stanford Social Innovation Review*. URL: https://ssir.org/articles/entry/social_innovation_creates_prosperous_societies (дата звернення: 26.05.2020).
2. Либанова Э. Демографические сдвиги в контексте социального развития. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 1 (21). С. 9–23.
3. Бойко-Бойчук Л. Поняття «соціальна інновація». Типи визначень, приклади застосування. *Наука та інновації*. 2009. Т. 5. № 3. С. 94–99.
4. Social innovation. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_innovation (дата звернення: 29.05.2020).
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2018 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2019. 107 с.

6. Bloomberg Innovation Index. Germany breaks Korea's six-year streak as most innovative nation. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation> (дата звернення: 01.06.2020).

7. Заяць Т. Соціальні інновації: потенціал і можливості використання в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 735–737.

8. The Legatum Prosperity Index 2019. Creating the Pathways from Poverty to Prosperity. URL: <https://www.prosperity.com/rankings> (дата звернення: 08.06.2020).

REFERENCES:

1. Social innovation creates prosperous societies. *Stanford Social Innovation Review*. Available at: https://ssir.org/articles/entry/social_innovation_creates_prosperous_societies.

2. Libanova, E. (2014). Demograficheskie sdvigi v kontekste sotsialnogo razvitiia. [Demographic shifts in social development context]. *Demografiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and social economy], no. 1 (21), pp. 9–23.

3. Boiko-Boichuk, L. (2009). Poniattia "sotsialna innovaciia". Typy vyznachen, pryklady zastosuvannia. [The concept of "social innovation". Types of definitions, example of application]. *Nauka ta innovacii*. [Science and innovation], vol. 5, no. 3, pp. 94–99.

4. Social innovation. *Wikipedia, the free encyclopedia*. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_innovation.

5. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini 2018: statystyvhnyi zbirnyk / Derzhavnslyzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, 2019. 107 s.

6. Bloomberg Innovation Index. Germany breaks Korea's six-year streak as most innovative nation. (2020). *Bloomberg*. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation>.

7. Zaiats, T. (2017). Sotsialni innovatsii: potentsial i mozhlyvosti vykorystannia v Ukraini. [Social innovation: potential and possibility of use in Ukraine]. *Globalni ta natsionali problemy ekonomiky*. [Global and national economic problems], vol. 20, pp. 735–737.

8. The Legatum Prosperity Index 2019. Creating the Pathways from Poverty to Prosperity. Available at: <https://www.prosperity.com/rankings>.